

Rozhovor

GENERAČNÍ NENÁVIST K FEMINISMU NEEXISTUJE

Rozhovor s Yvonne Taskerovou

Jindřiška Bláhová

Yvonne Taskerová je profesorkou na School of Film and Television Studies, University of East Anglia ve Velké Británii. Patří mezi přední britské autority v oblasti feministických filmových studií. Ve svém výzkumu se zaměřuje především na témata genderu, rasy a sexuality v populární kultuře. Její průlomová monografie *Spectacular Bodies: Gender, Genre and the Action Cinema* (1993) zkoumá dynamiku žánru akčního filmu ve vztahu k genderové reprezentaci. Akčnímu žánru se věnuje i v antologii *Action and Adventure Cinema* (2004), jejíž je editorkou. Společně s Dianou Negra se podílela na editaci antologie studií postfeministické kultury *Interrogating Postfeminisms: Gender and the Politics of Popular Culture* (2007). Vedle výzkumu postfeministické kultury v současné době pracuje na projektu o reprezentaci armády a armádní kultuře ve filmu a v televizi.

* * *

V nedávno vyšlé antologii textů zabývajících se fenoménem postfeministické kultury Interrogating Postfeminism¹⁾, kterou jste editovala společně s Dianou Negra, upozorňujete na volnost, s jakou je termín postfeminismus používáný. Jak tedy vy definujete postfeminismus?

Postfeminismus popisuje kulturní moment, v němž se předpokládá, že politické bitvy za rovnoprávnost, v nichž se v sedmdesátých letech angažoval feminismus, jsou v podstatě vyhrané. Feminismus uspěl. Ženy mají právo pracovat, mají právo rozhodovat o svém těle... Už se takovými věcmi nemusíme dál zabývat. Navíc se k této představě přidává argument, že feminismus, přestože byl prospěšný, zašel příliš daleko. Zbavil ženy jejich ženskosti, místa v privátní sféře domova, která jim po právu náleží. Jinými slovy, postfeminismus je velmi rozporuplný termín. Oslavuje úspěchy feminismu a zároveň ženskou nezávislost vidí jako znepokojivý fenomén narušující tradiční genderové normy. Argumentuje, že změny došly tak daleko, že je to lidem nepříjemné. Takže z této ambivalen-

1) Yvonne Tasker – Diane Negra, Introduction. Feminist Politics and Postfeminist Culture. In: Y. Tasker – D. Negra (eds.), *Interrogating Postfeminism: Gender and the Politics of Popular Culture*. Durham – London: Duke University Press 2007.

ce vyplývá moje definice postfeminismu. Postfeminismus je vnitřně protimluvnou a nejednoznačnou reakcí na změny, které přinesl feminismus. Je to velmi složitý koncept. Jako když se snažíte táhnout a tlačit zároveň. Postfeminismus nabízí takovou interpretační volnost, že pro některé akademiky dokonce představuje pozitivní krok kupředu. Já ale spíš patřím do té skupiny, která termín používá jako nástroj kritiky, protože podle mě postfeministická kultura různými způsoby maskuje stále existující nerovnosti mezi muži a ženami. Vlády například víceméně přiznávají, že existuje rozdíl v platech za stejnou práci, takže je evidentní, že feministická témata stále existují.

Nejednoznačnost postfeminismu spočívá i v tom, že ho jinak používají feministická studia v Británii a jinak v USA. Navíc je jinak používaný v akademickém diskursu a jinak v mediálním.

Tady je další problém. V Americe se mnohem častěji používá termín třetí vlna feminismu, v Británii naopak pro označení stejných jevů postfeminismus. Existují různé verze postfeminismu. Podle mě je ale podstatné to, co všechny tyhle různé verze spojuje. Spojuje je schopnost kultury, v níž právě teď žijeme, komodifikovat řadu protichůdných tendencí, politik a identit. Média jsou velmi spokojená, že nám mohou prodávat verzi ženské identity, která je celá o tom, jak být sexy, nezávislá a schopná/ochotná nakupovat. Tahle konkrétní verze femininity má ženám poskytovat určitou moc a možná ji koneckonců v nějaké formě poskytuje. Ale to je jen velmi omezená část toho, o čem feminismus je. Což vede k mechanismu, na němž postfeminismus funguje. Postfeminismus si z feminismu bere ty aspekty, které dávají nejvíce smysl z komerčního hlediska a nabízí je jako ženskou emancipaci. Je pak prací akademiků, aby poukazovali na fakt, že tohle je pouze část celého mnohem složitějšího problému. V britském tisku se velmi často odehrává uměle a chybně polarizovaná debata, jejímž hlavním argumentem je, že „tyhle“ feministky nechtějí, aby byly ženy sexy. Ale ženy přece mají právo být sexy. Jistě, mají právo, ale nemají povinnost. Nemá to být kritérium, aby dostaly práci nebo aby se dostaly do televize. Tohle je příklad zacyklené logiky, o které jsem mluvila. Vráťím se ještě k zastřešujícímu tématu, co nám může být bezpečně prodáno, co se snadno slučuje s naší konzumní společností. Právě proto existuje forma ženské emancipace ve stylu „kup si tričko a vyjádři tak svůj postoj“, která přesně zapadá do logiky kultury komerčních značek a konzumu. Ale pak také existují verze, které už není tak snadné změnit v produkt a začlenit. Například stejné odměny za stejnou práci, péče o děti nebo reprodukční práva. Tohle jsou velmi složité politické otázky a nemůžete je jednoduše přeměnit ve slogan a prodávat jako řešení.

Nejasnost termínu, jeho nevyhraněné definování nebo používání pro rozdílné koncepty, se zdá být jednou z hlavních slabín postfeminismu...

Myslím, že se postfeminismus velmi často používá jako zkratka. Mnohem etablovanější termín postmodernismus má podobně problematickou historii. Na jedné straně je neskutěčně komplexní a označuje rozdílné věci v rozdílných kontextech. Na druhé straně je používán takovým způsobem, jako kdybychom všichni automaticky věděli, co znamená.

S postfeminismem je to obdobné. Existuje velmi zakořeněné přesvědčení, že víme, co znamená, aniž bychom to skutečně věděli.

Zmínila jste rozdíl mezi americkou a britskou akademickou obcí co se týče přístupu k postfeminismu. Jaké jsou tedy hlavní odlišnosti?

To je velmi složitá otázka. Nerada bych příliš generalizovala, ale rozdíly pravděpodobně vycházejí z odlišného způsobu, jakým se v obou zemích vyvíjela kulturní studia. Ta britská mají dlouhou tradici studia recepce a zájmu o to, jakým způsobem ženské publikum rozumí textům, aniž by předpokládala, že ženy text pouze akceptují. Důraz je kladen na vyjednávání s textem. Naproti tomu Amerika staví na jiné tradici. Ne že by se vůbec nediskutovalo například o fanouškovství, ale pokud se podíváte na studie, které vzešly v oblasti feministických filmových studií, jsou mnohem více zaměřené na text a na to, jakým způsobem mapuje gender. Britská škola jakoby předpokládá, že ví, co text dělá, a soustředí se na to, jak s ním nakládají lidé. Posfeminismus je o nakládání s texty, o vyjednávání. Což možná obě tradice spojuje. Obě mají zájem o způsob zasahování postfeministické kultury do života žen. Což se neustále vynořuje při analýze takových textů jako například *SEX VE MĚSTĚ*. *SEX VE MĚSTĚ* je seriál, který souvisí jen minimálně s reálnými životy reálných žen kdekoliv, pravděpodobně včetně New Yorku, ale každopádně mimo městská centra. Nicméně ale k těmto ženám promlouvá. Zájemem feministických studií je pak zjistit, jakým způsobem. Jak přepracovává ambice žen a jejich aspiance.

Termín postfeminismus poprvé použil deník New York Times v roce 1982. Vybavíte si, kdy jste se s tím termínem poprvé setkala vy, v jaké souvislosti a co v té době představoval?

Poprvé jsem ten termín zaregistrovala pravděpodobně v knize Tanii Modleski *Feminism without Women*. Existuje řada akademiků, kteří naznačují, že postfeminismus jako termín není vůbec užitečný, pokud se neshodneme na tom, co vlastně znamená a jakým způsobem postfeministická kultura operuje. Právě Modleski ale podle mě tohle téma otevírá. Já osobně jsem ten termín začala používat mnohem později. Ve své knize *Working Girls* z roku 1998 ho nepoužívám, přestože témata, o nichž mluvím, jsou součástí postfeministické debaty. Mě ale zajímalo, jak se různé žánry staví k fenoménu pracujících žen. Jak různí filmaři a herci zpracovávají tradice, uvnitř kterých tvoří. Rozhodně se pokouší představit si ženy v jiných rolích, ale zároveň je jakákoliv jejich snaha zarámovaná nevyhnutelným definováním žen jejich sexualitou. Přestože v té době postfeminismus existoval jako akademický kontext, nechtěla jsem do něj svou práci zasadit. Jako termín je teď mnohem etablovanější, ale zároveň se používá bez jasné definice.

Termín prosadila do širší debaty média a postupně přešel na akademickou půdu. Jaká jsou podle vás úskalí takového prolínání rozdílných diskursů?

Prolínání velmi rozdílných diskursů je problematické. Postfeminismus je termín, jenž vzešel z médií, a je také médii velmi specificky používán. Takže moment, kdy se věda do

debaty o postfeminismu zapojuje, je současně momentem zpochybňování těchto mediálních východisek. Zároveň je ale pro vědu ten termín užitečný, protože může popsat samotný fenomén, k němuž se kriticky vymezuje. Pokud se nad tím zamyslíte, tak je to velmi zvláštní situace. Ta nejkonzervativnější verze postfeminismu – tedy že feminismus je u konce a že udělal ženy nešťastnými – je na hony vzdálená verzi, jež popisuje nástup tzv. dívčí emancipace (*girl power*). Přitom ale můžete termín postfeminismus legitimně používat k označení obou fenoménů. Musíte ale velmi opatrně vysvětlit, co vlastně děláte. Skutečně bych velmi ráda viděla, aby akademické práce mnohem více a pečlivěji definovaly: tohle tím myslím, takhle to používám a v tomhle kontextu to má smysl. Stále se to překvapivě neděje tak často, jak by mělo. Druhým problémem samozřejmě je, že i když je termín nadefinován přesně, tak nepřejde do žurnalistického diskursu a praxe, protože to je úplně jiný styl psaní, v němž potřebujete zkratku, jíž můžete srozumitelně oslovovat čtenáře. Nemůžete se pouštět do složitých diskusí o významu. Žurnalistický postfeminismus například prosazuje nesmyslný návrat k domesticitě. Odkazuje k ženám, které jsou rozčarované z feminismu a touží po návratu do tradiční domácí sféry a k tradičním ctnostem. Ve skutečnosti je ale obtížné najít konkrétní ženy, které by takovou verzi svých životů přivítaly. Naproti tomu, tuhle velmi konzervativní verzi postfeminismu najdete jen zřídka v televizi a filmu. Tam je mnohem více prostoru věnováno protikladným pnutím. Akademická verze postfeminismu a verze žurnalistická, z níž ta akademická vychází, tak běží paralelně vedle sebe a zajímavě se prolínají. Postavou, která v tomto kontextu stojí za pozornost, je Susan Faludiová, novinářka píšící o postfeminismu.

Z práce Susan Faludiové akademie přejala koncept zpětného úderu proti feminizmu (tzv. backlash). Její kniha Backlash: The Undeclared War Against American Women²⁾ je stylově bravurní a fascinující, nicméně, způsob, jakým staví argument o systematické válce proti feminizmu vedené z mocenských pozic, je téměř konspirativní...

Nerada bych používala termín konspirace. Chci ale mluvit o patriarchátu, což je podle mě koncept, jehož je důležité se ve feminizmu držet. Faludiová tvrdí, že způsob, jakým je tento svět uspořádán a jak rozdílné limity, očekávání a ambice formují ženské a mužské životy, je primárně o distribuci moci. Feminismus se pak snaží tyto mocenské struktury analyzovat a pochopit je. Je nepopíratelné, že existují velmi hluboce zakořeněné nerovnosti a pokud se jimi zabýváte a snažíte se na ně upozornit, tak můžete znít konspiračně a paranoidně. Ale tyto nerovnosti jsou značné a zvláště ve společnostech vybudovaných na rétorice demokracie a spravedlnosti se ukazuje jejich rozporuplnost. Je nepopíratelné, že tyto nerovnosti existují a že nejsou součástí debaty do té míry, jak by měly být. Je pak úkolem feminizmu, aby na tyto nerovnosti upozorňoval. Udělal z nich relevantní téma a postaral se, aby jím zůstaly. Což může být obtížné. Kolem těchto témat se totiž vytvořilo jakési stigma. Je nepatřičné o nich hovořit. Je nepatřičné mluvit nahlas o patriarchátu. Opak je ale pravdou. Je to stále velmi na místě. Zároveň je ale důležité

2) Susan Faludi, *Backlash: The Undeclared War Against American Women*. New York: Anchor 1992.

upozorňovat na to, že genderová nerovnost není jediným způsobem rozdělováním moci ve společnosti. Existují další nerovnosti vyplývající z rasy, třídy, věku. Ty stanovují jiné limity toho, co jedinec může chtít nebo čím může být. Problém s postfeminismem v tomto ohledu je, že postfeminismus, jak je prosazovaný v médiích, zdůrazňuje individuální volbu. Jedna žena si vybere tohle, jiná žena něco jiného. Zapomíná se ale, že se volby uskutečňují v určitém přesně nastaveném systému a že někteří lidé volbu vůbec nemají. Předpoklad, že každý má stejnou startovní čáru, že všichni hrajeme na stejném hřišti a je jen na nás, jak uspějeme, je v centru postfeminismu a je potřeba upozorňovat na jeho nesmyslnost.

Důraz na individuální volbu je jednou ze strategií používaných v postfeministickém diskursu. Jaké další strategie považujete za charakteristické?

Důležitý je důraz na ironii. V jakémsi reflexivním ironickém postoji média připouštějí existenci feministických otázek, ale zároveň je trivializují. Víme, že je to jen vtip, takže se není potřeba vzrušovat. S tím souvisí i předsudek, že feministky nemají smysl pro humor, takže to nemohou pochopit a ocenit. Místo aby se bavily, analyzují. Je velmi obtížné kriticky přistupovat k něčemu, co otevřeně přiznává, že je urážlivé vůči ženám, sexistické, ale zároveň tvrdí, že to vlastně vůbec nevádí, protože to je zdrojem komedie. Ženy tak vlastně ztrácejí nárok se k tomu vyjádřit nějak jinak než v určitých přesně vymezených parametrech. A ty jsou opět velmi často vymezovány individuální volbou. Navíc, ta volba musí být správná. Pokud si náhodou vybereme něco jiného, tak je to špatně. Možnost volby je tak velmi striktně hlídána. Tato kontrola produkuje kulturu, jež oslavuje svobodu mladých žen, jejich sexualitu a jejich úspěchy, ale zároveň pohrdá ženami, které nekontrolují své stárnutí. Je to v podstatě velmi banální, ale je potřeba si uvědomovat, že se v tomto případě znovu prosazuje individuální volba. Pro jakou verzi sebestylizace se žena rozhodne? S volbou je pak úzce spojena představa, že lidské individuum je určitým způsobem probíhající projekt a že těmi správnými volbami se z vás může stát lepší člověk. Že vlastní identitu můžeme aktivně předělávat a tvarovat v určitém kontextu. Subjekt může být předěláván znovu a znovu, pokud bude správně volit jako konzument. V britských a amerických televizních show zaměřených na životní styl je kladen velký důraz na předělání sebe sama, přičemž ty správné volby mohou zahrnovat nějakou formu terapie nebo plastické operace. Tyto show mohou vycházet z konkrétního problému, konkrétní zkušenosti, kdy se někdo může cítit vyloučený ze společnosti, ale problém řeší magickým předěláním osobnosti. Cestu z problému, ať už je to stárnutí nebo plnoštíhlá postava, si můžete jako správný konzument koupit. Můžete si koupit správný vzhled, aniž byste si kdy položili otázku, proč je tento vzhled považovaný za správný a o co se tu vlastně hraje.

Proč vzdělané a ekonomicky zajištěné ženy odmítly feminismus?

Nejsem si jistá, že ho odmítly. Ale termín feminismus už je tak pokřivený a zatížený, že lidé cítí potřebu s ním nebýt spojováni. Označuje něco z minulosti, je spojovaný s nedostatkem humoru, s úporným snažením, s nezájmem o muže, lesbickou orientací... Femi-

nismus se stal zkratkou pro odpornou verzi ženskosti, od níž je nutné si udržovat odstup. V jistém ohledu to dokážu pochopit. Už jsme se bavily o tom, jak jsou feministická témata odsouvaná na vedlejší kolej a jak je velmi obtížné se s něčím, co má nálepku extrémnosti, veřejně identifikovat. Kulturní normy v Británii a USA jsou takové, že ženy by měly být smířlivé, vnímavé, spolupracující a že jakákoliv odchylka je nezdravá. Takže všechny pokřivené verze o tom, co feminismus vlastně je, musí nutně odrazovat. Osobně si ale nemyslím, že by existovala nějaká generační nenávisť vůči feministickým myšlenkám. Stále existuje podpora feministických ideálů, ale ne vždy se jí dostává reprezentace v médiích nebo realizace v podobě koherentního politického názoru. Velkým současným politickým tématem je například sexuální vzdělání dívek. Přitom otázka ženské sexuality, uvědomování si vlastního těla a práv je základní feministické téma. Nicméně jen zřídkakdy je v médiích a v politice spojováno s feminismem z obavy z negativních asociací. Je to trochu tautologické, ale taková je realita.

Existují nějaké kulturní a politické faktory, které podle vás jednak souvisejí s nástupem postfeministické kultury a jednak stimulovaly debatu o postfeminismu?

Myslím, že má pravdu Tania Modleski, která zasazuje nástup postfeminismu do osmdesátých let. Ne že by se ten termín používal, ale koncem osmdesátých let postfeministické myšlenky cirkulovaly ve filmech, které ukazovaly muže a ženy jako nespokojené s domnělou změnou v genderových vztazích. Tehdy se začaly objevovat reprezentace nešťastných pracujících žen. Stala se z nich postupně a velmi rychle rutina a stereotyp. Jen zřídkakdy vidíte ve filmu ženu, která je spokojená se svou kariérou. Osmdesátá léta nabízejí lehčí verzi tohoto stereotypu, postupně se z lehké verze stal pevně zakořeněný dějový motiv, který je patrný v následujících desetiletích.

V současné hollywoodské produkci se objevil silný proud romantických komedií, v jejichž centru je muž, jenž prochází různými formami emociální transformace a dospívání, ale zároveň si uchovává právo nikdy úplně nedospět. Typickými příklady jsou filmy jako ZBOUCHNUTÁ (2007), ROZCHOD (2006), KOPAČKY (2008)... Proti nim samozřejmě stojí „ženské“ filmy o ženském přátelství a problémech jako SEX VE MĚSTĚ (2008) nebo ŽENY (2008).

Ten trend je zajímavý hlavně proto, že jde o komedie. Pracují s podobnou formou sebe-reflexe, jakou nabízí ironie. Víme, že mužské postavy potřebují dospět, ale zároveň víme, že je s nimi větší zábava, pokud zůstanou dospělými adolescenty. Je ale samozřejmě jasné, že představy o tom, co to znamená být mužem, které tyto filmy nabízejí, jsou stejně problematické jako představy o tom, co znamená být ženou. Přestože jsou muži a ženy formovány jinými sociálními silami, jejich žitá zkušenost se v obou případech od zobrazeného ideálu odlišuje. Logicky se pak takové téma objevuje v komedii, která dovoluje s humorem přistupovat k oblasti, jež je nepříjemná nebo složitá. Co je nám nepříjemné, je možné změnit ve vtip. Ty filmy každopádně hovoří o zmatku kolem toho, co to znamená být dnes mužem. Změnily se normy? Samozřejmě, že se musely změnit. Ale co když ženy ve skutečnosti nechtějí, aby se změnily? Analyzování patriarchy není o kategorických soudech ohledně špatné distribuce moci mezi pohlavími. Je nutné analyzo-

vat způsoby, jakým patriarchát trvá na velmi rigidních a omezujících genderových kategoriích, které formují jak ženy, tak muže určitým způsobem. Velmi nešťastné ale je, že filmy, o nichž hovoříme, často používají sexistické zobrazování žen jako nástroj komiky, aby zmírnily možné existující obavy ohledně identity. Jsou nepokrytě misogynické. Panuje ale přesvědčení, že protože je to žánr komedie, tak to není potřeba brát příliš vážně.

Postfeministická kultura ovlivnila i organizační strukturu akademické sféry. Například v USA začaly zanikat katedry ženských studií a nahradila je genderová studia. O slovo se přihlásila mužská studia. Kde se nachází současná feministická studia jak ve vztahu k ostatním akademickým oborům, tak s ohledem na budoucí vývoj?

Je pravda, že gender studies nahradila ženská studia, ale neviděla bych to nutně jako negativní věc. Smyslem není nějak zakonzervovat oblast feministických studií. Feministická studia jsou stále silná a aktivní. Existuje řada produktivních vědeckých časopisů jako například *Feminist Media Studies* nebo *Genders*, které produkují důležité texty, přispívají k rozvoji oboru a udržují povědomí o feministických problémech. Hlavně je důležité, že publikují práce autorů a autorek z rozdílných generací. Feministická studia se historicky vyvíjela na okraji akademických disciplín. Ne vždy byla vítána s nadšením, a tak není těžké si představit, že by i v budoucnu mohla vést takovou existenci. Na druhou stranu si jen těžko dokážu představit filmová studia, která by nezahrnovala feminismus nebo by se nevěnovala genderovým otázkám. Nebyla by to podle mě reprezentativní podoba disciplíny. Víím, že existuje názorový proud, který by takovou verzi uvítal a soustředil veškerou pozornost na teorii autorství a historii. Rozhodně jde ale o proud menšinový.

Jaká je tedy současná největší výzva feministických filmových studií? Zatraktivnit je, udělat z nich přitažlivější značku?

Nejde ani tak o to je zatraktivnit, ale udržet vědecké bádání a myšlení dynamické a aktuální. Kulturní a společenské změny i změny v reprezentaci mohou být velmi často nevyzpytatelné. Podstatné je zůstat jako disciplína relevantní.

Citované filmy:

Kopačky (Forgetting Sarah Marshall; Nicholas Stoller, 2008), *Rozchod* (The Break-Up; Peyton Reed, 2006), *Sex ve městě* (Sex and the City; Michael Patrick King, 2008), *Sex ve městě* (Sex and the City; tv seriál, 1998–2004), *Zbouchnutá* (Knocked Up; Judd Apatow, 2007), *Ženy* (The Women; Diane English, 2008).